

UTRA UTRI PRÆSTET
E LO Q U E N T I A
SACRA, AN FORENSIS.

Oratio habita Anno D. M. D. CC. X.

VIRO ILLUSTRISSIMO
LUDOVICO CHAUVELIN
IN SUPREMO SENATU ORATORI REGIO.

U Num te ambiebam inprimis orta Sacram inter & Forensam Elo-
quentiam controversia iudicem atque arbitrum, VIR ILLU-
STRISSE, & momenta utriusque in amplissimo confessu expensurus,
neminem optabam impensius auditorem contingere, quam qui Regii apud
Senatum Oratoris munere, tanta cum dignitate defungitur.

Præsensisti amici vota: atque ut eras madidus adhuc totus ac diffu-
ens à recenti causa, quam disertè pro more tuo, & magno omnium
plausu egeras, advolasti ad nos quantocyùs, & dicentem præsentia tua
non mediocriter recreasti. Scilicet intuenti Te mihi, VIR ILLU-
STRISSE, recurrit statim animo, quod ipse miratus eram non se-
mel, quam concinnus esses in agendo, quantus orantis ab ore lepos,
quam amœna ab homine toto gratia profueret, quoties in Senatu dice-
res; & qui mutuatus aliquando fueras à nobis prima bene dicendi ru-
dimenta, Tu vicissim, quod est in hac arte perfectum & absolutum,
moderatore olim tuum, vel inscius, exemplo admonebas.

Neque verò hoc unum deberet ibi velim, VIR ILLUSTRISSE;
patere me curiosius à te sciscitari, quod in ambiguo reliquimus, tuam
de tota controversia sententiam. Nam quis pendentem adhuc sub iudi-
ce litem melius dirimat, quam qui difficillimis in causis latentem inter
errorum umbras, & implicatos iuris tricarumque nodos veritatem tam
solerter eruit; qui, in apertam Fori lucem cum primùm prodiit, qua-
si novum sydus peculiari Superum beneficio procreatum fulgere visus est;
qui Orator perfectus ea ætate suspicitur: qua ceteri vix in Oratorum
numerum aggregari solent, qui Patronorum Collegio tanto gratior Prin-
ceps accessit, quanto eundem cupidius ante annos aliquot communi vo-
ce jam ambierant.

Neque

Neque veror, ne constitutus in propria causa iudex Eloquentia Fo-
rensi impensius faveas, quam Sacra. Novi candorem animi tui & equi-
tatem, quæ cum ingenii tui perspicacia, sublimitate, elegantia certare
possit. Atque hoc ipsum, quod profiteor, vidit Rex sapientissimus,
qui Te suum in Senatu Oratorem cum selegit, eundem voluit præroga-
tiva singulari Iudicis officio defungi.

Nihil est ergo quòd subterfugias de controversia nostra pronunciare.
Hoc dabis amico veteri, VIR ILLUSTRISSE, quem sententia
tua tam paratum suffragatorem fore profiteor, quam ceteris in rebus
deditum tibi atque obsequentem.

GAB. FRANC. LE JAY,
è Societate JESU.

UTRA UTRI PRÆSTET,
ELOQUENTIA
SACRA,
AN FORENSIS.
ORATIO X.

Vastum habuit semper & plenum magna rerum ubertate campum, in quo feliciter decurreret, Eloquentia, cum Sacra, tum Forensis, Illustrissimi Ecclesiae Principes, Præsides Illustrissimi, Amplissimi Senatores, Viri omnium Ordinum Ornatissimi. Verum in vario dicendi genere utra utri præstet, aut majorem adæpta laudem ac gloriam videri debeat; neque memini disputari uspiam curiosius, neque rem controversam penitus atque ambiguam definiri.

Expectatis hæc fortè, Auditores, ut ego, si minus pro facultate ingenii mei, quod sensi semper quàm esset exiguum, saltem pro magno usu, & longa illius artis, quam profiteor, exercitatione, hujus controversiæ judicem atque arbitrum me constituam. Neque hoc verò si tentare videar, quisquam è vobis mihi non indulgeat, quem contritum per tot annos, defunctumque multis laboribus persensistis. Nam quis in hac umbratili palæstra sudavit tandiu vel alit? quis in ludicris ingenii doctrinæque certaminibus plura stipendia meruit? quis è Rhetorum Collegio exacta jam in hoc stadio lustra quatuor enumerat? An non ergo, quod donatis jam rude & multarum palmarum nobilibus Athletis olim concessum fuit; ut extra discrimen alexæ positi de pugilum cæterorum fortitudine atque solertia judicarent, hoc mihi in hodierna con-

rentione pariter liceat, citra cuiusquam offensionem, meum interponere iudicium?

Quanquam absit, Auditores, ut ea, quam vel annorum numerus, vel ipsa canities peperit, abuti auctoritate videar. Malim ego rem totam vestris permittere arbitriis. Estimare vos ipsi, utra priores ferre partes debeat Eloquentia Sacra, an Forensis. Nam quos in hac causa cognitores ac iudices cupidius ambiam, quàm clarissimos Viros, qui nos præsentia sua recreant ac cohonestant? Quocumque enim feram oculos, video in hoc amplissimo cœtu clarissima Fori lumina, video multa sacrarum exhedrarum ornamenta, quibus utriusque Eloquentiæ vis, pondus ac momentum ignota esse nequeant. Ac licet ex eorum numero non paucos mihi gratulari possim, qui in hoc exercitati Lycæo & ex nostra disciplina profecti suffragari meæ sententiæ pro sua humanitate non abnuerent; tamen illi nostris manibus atque industria informati primùm rudius, tantos deinceps ingenio suo, labore atque solertia fructus fecere, ut ab eorum iudiciis pendere non verear, nec in discipulis olim meis, meos hodie magistros venerari.

Duo sunt in primis, Auditores, quæ Sacram inter & Forensam Eloquentiam contentionem movere, & cuiuspiam, si qua est alterius in alteram, dignitatis atque præstantiæ possunt præbere fundamentum. Primum petitur ab earum rerum natura circa quas agitandas utrumque dicendi genus versari solet. Alterum oriri potest ab iis ipsis, quibuscum res ejusmodi tractantur. Habent nimirum Eloquentia tam Sacra quàm Forensis variam ac dissimilem rerum segetem, quibus in exercendis occupentur: est etiam utriusque varium ac dissimile genus hominum, in quos vires suas exerant. Hinc

ratio

ratio multiplex commodi pariter atque incommodi nascitur, unde alterutrum in gratiam liceat pronunciare. An igitur natura rerum circa quas utraque dicendi facultas versatur, facit, altera ut alteri videatur præferenda? An indoles eorum, apud quos utriusque dicendum incumbit, uni potius quàm alteri prærogativam arrogat? An ab argumento ipso, an ab audientium conditione repeti debeat alterutrum præstantia, gemina Orationis parte excutiemus, De rebus, quas Eloquentia cum Sacra, tum Forensis agitant, priore quidem loco; de iis verò apud quos vicissim dicendum habent, posteriore differemus.

3. Pars.

Ac primùm quidem quanta se obijcit rerum illarum sublimitas, quæ materiem Eloquentiæ Sacræ suppeditant! quanti est in iis argumentis versari, quæ reverentiam ex se se, admirationem, & sacrum quemdam metum inspirant! quàm juvat habere in promptu immensam ubique dicendi sylvam ac segetem, quam exhaurire non possis! quàm commodum est orationis suæ præsidia nunc è Cælo, nunc ab Inferis accersere! An in iis rebus tractandis aut jejenum aut indifectum esse Oratori liceat?

Agite enim verò, Auditores, numquid illa videri possit infortunata vel sterilis messis eorum, qui sacris è pulpitis verba faciunt, quorum fors ea est, nihil ut nisi grande, nisi immensum, nisi sublime unquam sapiant? Illi dicendo supremi Numinis majestatem attingunt; quid nobilius? ejusdem virtutes infinitas explicant & efferunt; quid plenius? Oracula interpretantur; quid illustrius? promissiones exponunt, quid optabilius? minas aperiunt; quid terribiliss?

Hinc porro quanta Oratori Sacro conciliatur auctoritas ac reverentia!

quantum Eloquentiæ ipsius pondus ac momentum accedit! Nam quis deferendum illi ultro honorem non putet, qui tam honorifica legatione defungatur? quis dare fidem loquenti abnuerit, quem divinæ voluntatis interpretem agnoscat? quis affirmanti quidpiam reclamet ac contradicat, qui Veritatis ipsius testimonio niti censeatur? At licet in explicandis aperiendisque Religionis mysteriis implicata multa, abstrusa pleraque, plurima, quæ humanam fidem excedunt, facer Orator eloquatur; quis tam dociles & ad omne promptos obsequium non afferat animos, ubi tantam ipsa arguenti dignitas gratiam ac reverentiam accersit?

In tanta rerum sublimium segete ac majestate, ullane in Oratore Sacro possit esse mediocritas? qui nihil habet dicendum nisi magnum & admirabile, an nauseam pariat atque fastidium? divinæ verbi vis tam potens an præconis in ore robur amittat? Certè non videmus deteri quidpiam de fulgore auri, quacumque manu tractetur: nihil perdit factoris sui liquor optimus, vel si canalis ille, per quem defluit, pretium ex se se non habeat.

Absit, Auditores, ut verendum divini Oratoris munus, quod ego semper duxi magno ponendum in loco, vellicare, vel eos ipsos qui tam honorifica provincia defunguntur, arguere vel insectari confidam. Verum omissa atque ejurata maledicendi prurigne, liceat mihi inquirere, cur in tanta rerum dicendarum majestate vilescant sæpe eorum non pauci, nihilque ex fulgore præter fumum dare videantur.

Dicamus quod res est: ambitiosus ingenii nostri ostentatores, ac nihili facimus quidquid nativa simplicitate exurgit, aut efflorescit propria pulchritudine, nisi inventis nostris luceat

ceat aut etiam splendeat quadam dicendi novitate. Atque hæc prurigo mala Sacros Oratores tanto sollicitat magis, quanto proprii minus privatiq; juris res agitant. Scilicet dives ille sit quantumvis ac ferax, quem exercent, dicendi campus, obvius est & apertus undique; multorumque vestigiis consignatus jam diu, rarum offert tramitem, per quem aut solus, aut cum paucis insistas. At spernitur ea laus, quæ vulgaris est, nec avidum gloriae pectus ea merces exfatiat, quam pariter cum aliis necesse sit. Igitur operæ pretium facturos se arbitrantur, si se à vulgo secernant, & in communi argumento ea dicant, quæ minime communia sint.

Quanta porro molis est aperire sibi novos viarum aditus, & in iisdem decurrere tam feliciter, ut in errorem non incurras! Rarum, mihi crede, genus illud hominum: & quod de Oratoribus sui temporis agebat Tullius, tam infrequens, ut vix singulos singula ætates ferant.

Gratulemur equidem ætati nostræ, Auditores, quæ, ut in reliquis cujuscumque generis artibus viros tulit superioris cujusdam ordinis ac dignitatis, ita nec caruit Sacris Oratoribus, qui vitam cæterorum vestigiis viam prætergressi, inustrato ad gloriam tramite pervenerunt. Plaudat illa sibi etiamnum hodie per me licet, & peritum, si quod est aliud, in æstimandis hominum ingeniis. Aulæ judicium ostendet, quæ se Oratoribus suis beatam ac felicem arbitrat.

Sp. Flechier.

At luceat, ut par est, illa amissum recentissime Sacrum Oratorem, qui plurimos luxit ipse tam disertè, & receptas cælo felices animas tam novo, tam singulari, tam idoneo præconio toties decoravit. Beatam ò nimis Nemaufensem Ecclesiam,

dum sollicitum in illo, vigilem, assiduum, beneficium Pastorem nacta sibi merito gratularetur! miseram hodie, quæ ducem in eodem tutissimum, sapientissimum moderatorem, parentem optimum desiderat! Tamen Eloquentiæ Sacræ non perit totus; vivit, vivetque diu disertissimis in Orationibus, neque ætas vel fera de eximia tanti Oratoris facundia minus, quàm de cumulata sacri Præsulis virtute conticescet. Verum inexpertum illud Eloquentiæ genus dum affectant multi; dum nova dicendi ratione novum nomen ambiunt, quàm aberrant graviter à vera germanaque laude! qualem animo Eloquentiæ Sacræ speciem informant! quàm sui ipsius dissimilem, & quibus personatam latvis obtendunt!

Placet illa imprimis nativo cultu & simplici, alieno & ab arte comparato non eget: proprias habet opes ex sese, peregrinas non ambit gazas. Virginem suapte natura formosam diceres, quæ nunquam appareat pulchrior, quàm cum ornata minus incedit: cui apparatus omnis plus auferat decoris ac gratiæ, quàm tribuat.

An non enim verò fatalis illa est plerumque eorum conditio, qui Oratoris Sacri munus obeunt, ut, dum laudis avidi plus æquo prætervolare vulgus Oratorum, & singulari commendare se dicendi ratione nituntur, non tam genuinam Eloquentiæ Sacræ copiam ac majestatem, quàm futiles ingenii sui fetus obtrudant?

Alii oblectandis auribus magis, quàm erudiendis animis attenti, sine nervis orationem mancam atque elumbem effutiunt: in accuranda peritudo seduli, in componendis Antitethis diligentes, in rimandis castigandisque voculis curiosi, politis

Aca-

Academicis fiunt, quàm Sacris Oratoribus propiores. Alii in pingendis adumbrandisque moribus toti, de virtutibus ac vitiis ita disputant, ut non tam doctrinam Christi pertractare, quàm Socraticam instituere scholam videantur. Alii proscripti jam sæpius erroris fautores usque pertinaces hoc moliuntur unum, unum hoc student; ut præjudicia sua tueantur, ut per latebras ac cuniculos aut novum desperatæ causæ subsidium parent, aut eludant ictus, aut detorqueant tela, aut in proscriptionis auctores atque artifices exoletis jam diu vindictis facti invidiam atque odium declinent.

Inde igitur ab ipso argumento repetenda est Sacræ Eloquentiæ difficultas, quod neque Oratori Sacro liceat à divini verbi simplicitate deficere sine vitio, neque Religionis dignitatem representare sine quadam dicendi majestate ac gravitate sententiarum. Quo in genere eluxere omnino pauci, qui parabili nec longè accessita oratione verbis suis fidem facerent, neque tamen humili ac pedestri stylo reperent humi, dum cœlestia meditantur ac prædicant.

P. Bourdaloue.

Talem ætate nostra vidimus ac suspeximus Virum illum, qui prudentum eruditorumque hominum judicio, Oratorum sui temporis facile princeps audiebat. Is ita sibi temperavit in dicendo, ut neque de simplicitate sermonis majestas, neque de majestate simplicitas quidquam detereret. Non verborum flosculos, non argutias orationis sectari; nec tamen aut rusticitatem amare, aut placere sibi in inculta negligentia. Ita ingenii sui indole comparatus erat, ut comptus esset à natura, non calamistris inustus. Non ille servire muliercularum palato, aut cirratorum auribus; sed erudi-

tæ multitudinis genium ac gustum sequi. Non asperitas sermonis inerant, sed temperata lenitate severitas; non lima exactior, sed neque scabra aut hiulca oratio. Quo fiebat, ut hominum animos pertraheret, quod vellet, siquidem luci expers erat ac cerussa; neque tamen audientium abs se frequentiam abalienaret aut moveret delicatioribus fastidium, siquidem nativa quadam pulchritudine eminebat.

Et verò quid difficilius quàm inter hos Eloquentiæ fines ita consistere, ut neque styli exquisita mundities fidem dicenti detrahat, neque horridior sermo pariat nauseam audientibus? Quo quidem in dupilci genere eo peccatur frequentius, quod qui sunt amœniore ingenio nati, vix abstineant ab exquisito sermonis apparatu, qui verò inter abstrusiores disciplinas edocti sunt, neglecti plerumque & incompti incedere videantur. Hinc assumate, Auditores, Eloquentiæ Sacræ incommoda, cujus perfectam atque omni ex parte absolutam formam nemo attingerit, nisi qui hæc duo contraria inter se ac pœne pugnantia conjunxerit, simplicitatem dico ac majestatem dicendi.

Jam verò quid de Forensi Eloquentia dicemus, Auditores? Illius quidem hæc fors est, ut nihil ex argumenti splendore pariter ac majestate difficultatis contrahat. Fuerit hæc olim Atheniensis Romanique Fori dignitas, suum ut decus & ornamentum non magis ab Oratorum ingeniis atque industria, quàm ab ipsa argumenti amplitudine Eloquentia traheret: cum gravissimæ generis cujuscumque res in contentionem Fori controversiamque inciderent: cum momenta pacis ac belli, Regum Principumque fortunæ, publica negotia, Magistratum jura, hono-

honorum ac dignitatum rationes nupiam, præterquam in Foro, expenderentur, agerentur, definirerentur!

Extimuit Philippus victor orantem Athenis Demosthenem, eundem gravissimum rebus à se prosperè gestis obicem sensit; &, quem armata totius Græciæ manus triumphantem non retardarat, is vix superabilem in uno Oratore moram expertus est. Vidit Roma Tullium, unius linguæ præsidio, dominari populorum animis, coercere improborum audaciam, statuere ac refrigerare pro arbitrio leges, donare fasces vel auferre, eripere armatam perniciosorum civium, quàm irati victoris è manibus, inclinanti in ruinam Reipublicæ salutem, fiduciam, incolumitatem præstare.

Nunc verò quæ tandem supersunt in Foro prisca dignitatis vestigia, & quò veteris Eloquentiæ splendor recidit? In componendis privatorum negotiis occupatur Oratorum solertia, neque ullam pœne ingenio suo aut facundiæ parem causam habent. In jus vocas? eo. Vadaris? sequor. Quid tum postea? de agelli finibus, de sarcinendis tectis, de stillicidiis instaurandis agitatur controversia. En messem quam Forensis Eloquentia invadat! En campum in quo exultet!

Verùm si minùs feliciter comparati videntur ab iis rebus, quas pertractandas habent Forenses Oratores; si neque tam vastam neque tam feracem ac speciosam nacti sunt dicendi aream, itane reliquis destituta præsidii hæc Eloquentia dicenda sit, ut argumenti, ut sic loquar, angustias atque egestatem, ipsa cum dicendi varietas ac novitas, tum petitus ab arte lepos, tum orationis gratia atque concinnitas abundè non compensent? Age; quàm varia, quàm

multiplex dicendi ratio Oratori Forensi se offert, qui nunc accusandi vices obeat, nunc defendendi partes tueatur: qui jam in dicendis causis rerum agendarum hortator, jam conversis studiis earundem dissuasor accedat: qui modò controversias juris excutiendas habeat, modò in revincendis probandisque factis infudet?

Quid dicam de ipsa argumenti novitate, qua Forensis Orator non mediocriter adjuvatur? Magnus quidem est, & nullis pœne definitis terminis campus ille, quem Orator Sacer decurrendum habet; at quàm tritus idem, quàm sæpe multorum vestigiis impressus! Quis est tam hospes, tam peregrinus sacris in rebus, qui Oratoris mentem statim non occupet, & ab orationis exordio rerum dicendarum seriem non præsentiat? De Inferis agendum est sacro è pulpito? at præconcepam à me vel à teneris unguiculis mentem Orator non superabit. De cœlesti patria perorandum? at non æquabit oratione injectam mihi ab ipsa pueritia expectationem. Scilicet qui sacram ad concionem conveniunt, audierunt sanè centies iisdem de rebus differentes. Magnum quiddam est vincere in hac parte audientium fastidium, & in argumentis jam cognitis aliqua novitatis speciem animos permulcere.

Quanto potior est Oratoris Forensis conditio, cui vel in uno dicendi genere tanta varietas & rerum novarum series occurrat? Agite enim verò, quàm multiplicem quotidianæ litigantium controversiæ pariunt causarum ubertatem? quàm multa singulis prope diebus nascuntur in Foro inusitata prorsus & inaudita dicendi argumenta, quæ curiositatem excitant, stimulant attentionem, & ipsam dicentis acuunt industriam?

Co-

Cogitate, si potestis, quam diversa ex contentione fortunarum, ex patris, ex fœderibus, ex conjugis, ex hereditatibus, procreentur quæstiones, actiones novæ instruantur, in quibus ingenium & solertiam Causidicus exerceat. Hæc porro quanto minus trita sunt ac pervulgata, tanto delectant magis ac placent. Hinc videas compleri sedilia, concurrere multitudinem, densari turbam hominum, & ab ore dicentis pendere plurimas horas sine fastidio, qui concionis sacrae moram brevior non ferrent.

Accedit & illud Oratori Forensi commodum non vulgare, Auditores, quò plus ab arte ipsa præsidii, quàm sacer mutetur: quò orationis omnes fosciculos, omnes veneres ac gratias non modò sectari impune possit, sed nec tolerabilis quidem habeatur, nisi aurium delectationi serviat. Nam quanto implicatiùs & minùs jucundum dicendi genus illud est, in quo laborat is Orator, tanto plus amœnitatis requirit, unde temperetur identidem, & Eloquentiæ politioris suavitate condiatur. Hinc apud illos Figurarum usus & frequentior & audacior; hinc illa lætissimarum rerum seges tam à veterum historiarum monumentis, quàm ab ipsis Fabulis Poetarumque fictionibus petita, quàm solerti ac perita manu Orator Forensis nunquam adhibet, quin oratio comptior & ornatio existat. Nam quid hinc loquar Furiarum officinas, Sirenum voces, Circeæ pocula, Ulyssis labores, mansuescere dociles Amphionis ad sonum feras, & alia in genus; quæ Tullius gravissimis etiam in causis, cum de capite fortunisque Clientum ageretur, non sine incredibili audientium voluptate adhibebat?

Mitto liberales jocos, quos Ora-

tor Sacer, quam providere debet sedulè ne usurpet unquam, tam prudenter potest in loco Forensis emittere. Neque verò Tullium eundem, vel dum res tractabat maxime serias, puduit identidem spargere lepidos & urbanos sales, quibus id evincebat nonnunquam, quò fortissimis argumentis non expugnasset. Nec erubuit ob eandem causam appellari à Catone Consul ridiculus: adeo noverat experientia, non placere tantum ac delectare in Oratore Forensi lepidam dicacitatem, sed Ridiculo plerumque quàm acri fortiùs ac melius res secari!

Et verò quinam audiuntur in foro lubentiùs? qui consequuntur plausus confertæ multitudinis? quos sibi patronos clientes ambiunt, nisi qui litium tricarumque austeritatem festivitate ingenii & sermonis elegantia temperare norunt? Unum Dumont. proferre possem à multis, quibus etiamnum hodie abundat Curia, unum, inquam, cui jampridem applaudit illa, nec applaudere desinit, quia novam in dies plaudendi segetem suppeditat; cujus de lepore ac gratia nihil anni recedentes ademere; qui tam disertus, tam factus est ad dicendum, nunquam ut festivus magis ac gratus videri soleat, quàm cum adversarium excipit ex tempore, & imparatam defensionem agit; qui quàm optabilis in foro patronus, tam amicus dulcis, tam gratus hospes, tam genialis conviva primariis quibusque Magistratibus congregitur; qui numerosæ sobolis parens suavissimum hoc pactus est solatium, ut in liberis paternam gloriam, & suæ eruditionis ac politioris facundiæ æmulationem videat adolescere; qui denique, si vel in Atheniensi vel in Romana Republica natus esset, tam facilem sibi ad honores amplissimos, quàm

quàm istorum temporum Oratores, quam istorum temporum Oratores, aditum aperuisset.

Hæc est igitur Oratoris cum Sacri tum Forensis conditio, Auditores, ut in iis argumentis, quibus tractandis incumbunt ambo, plus dignitatis alter ac majestatis, alter plus varietatis nactus videatur. Habet Orator Sacer vastum dicendi campum, sed eundem tritum ac pervulgatum: habet ætiorum Orator Forensis; at eundem novitatis gratia præcellentem. Ille cavere debet inprimis, ne rem grandem ex se se, petitis impensius ab arte subsidiis, elevet ac deterat: hic ut tenue natura sua argumentum Artis luminibus & ornamentis decoret: illius oratio gravis semper & austera sit; hujus lepida identidem & jocosa feratur & incedat. Magnus in utroque diuturnusque labor requiritur, ad cumulatam perfecti Oratoris laudem assequendam: major cautio, ne laboris assidui contentionem in altero immoderata laudum cupiditas, in altero lucri amor sordidus decoraret.

Tamen non caruit, aut etiamnum caret nostra hæc ætas perfectis Oratoribus, qui tam Forum quàm sacras exhedras eloquentia sua commendarunt. Atque ut abstineam ab iis qui in utroque curriculo tam laudabiliter hodie decertant, certè præterire non possum geminum illud Eloquentiæ Forensis ac Sacræ lumen, quod ereptum nobis tanto desideramus acrius, quanto illustrius in utroque suspeximus exemplam pariter ac documentum; Lamonium dico ac Burdalæum. Neque enim fas est alterum ab altero vel post mortem se jungere, quos tam antiqua, tam æcta, dum viverent, necessitudo conjunxit. Amabat Burdalæum Lamoniæ, & sibi gratulabatur inprimis, qui talem haberet amicum.

Pari in Lamonium affectu Burdalæus ferebatur, & eo, quo decebat, loco tam illustris Viri benevolentiam reponebat. Hos porro nexus indolis similitudo, par in utroque fides ac probitas, mira voluntatum consensio, & in conditione vitæ tam dispari, non absimilis consuetudinis ratio vinxerat. Ille dicendi laude clarus in Foro, totius Curia animos rapiens in admirationem sui: hic divini verbi præco mirabilis non vitam hæcenus, nemini imitabilem Eloquentiæ formam exhibebat. Erant in utroque dotes illæ cum à natura, tum ab arte, quæ perfectum cumulatamque Oratorem faciunt. Lamoniæ sublimitate ingenii, perspicacia excelso mentis rebus obscuris ex sese, perplexis & ingratis lucem, dignitatem, gratiam accersibat: Burdalæus acres, vividos, celeres animos natus sacri eloquii majestatem totam, quanta est, auditorum mentibus offerebat. Nihil latebat illi quod ad perfectam Juris utriusque scientiam, ad resolvendas quascumque causarum ambages pertineret: huic nihil ad plenam divini juris intelligentiam, ad retegendas abstrusi cordis latebras deesse videbatur. Illius magna, nobilis, elata oratio; hujus vivida, sublimis, incitata. Ille sermonis elegantiam, hic majestatem referebat; ille recreabat animos actionis amœnitate, hic gestus ac vocis gravitate percellibat. Alterum ambiabant omnes controversiarum suarum judicem atque arbitrum; alterum vitæ morumque moderatorem peroptabant. Lamoniæ adeunti se nemini consilium, opem, patrocinium abnuebat: Burdalæus imis pariter ac summis sese in omne obsequii genus ultro impendebat. Digni ambo, quos suspiciat posteritas, & absolutæ Eloquentiæ & Amicitiaæ fidelis exemplum!

Hæc

Hæcenus agitavimus, Auditores, an ab argumento, quod Eloquentiæ cum Sacræ, tum Forensi tractandum incumbit, altera sit alteri præferenda. Nunc, an ab iis, apud quos utraque dicendum habet, præstare alterutra videatur posteriore orationis parte perpendamus.

III. Pars.

Quàm sunt dissimiles sui invicem Orator Sacer & Forensis, tam diversa utrique concio, turbaque auditorum solet contingere. Hinc video concurrere multitudinem hominum infinitam, & multo antecomplere sedilia, quàm Orator Sacer ad dicendum accedat: inde se offerunt homines pauci, quos diu multumque Orator Forensis præstolatur, incertus an sit admittendus ad dicendum, an tempus in aliud remittendus. Hic conditionis cujuscumque, sexus, ætatis magna varietas; illic, præter viros, pœne nullus, eisdemque judices occurrit. Ex altera parte fulget auri aut gemmarum plurimum, & dicentis oculos amœna quædam colorum varietas recreat: terret ex altera pullatorum Procerum majestas & canities venerabilis. Multos trahit in templum inanis curiositas: cognoscendæ veritatis amor omnes in Forum adducit. Illi veniunt plerumque ut censuram; hi semper ut æquitatem exercent. Habet id commodi Orator Sacer, ut reluctantes sentiat paucorum animos; id incommodi Forensis, ut inveniat multos præjudicata opinione laborantes. Convictis semel animis, qui dicit in Foro, nullo negotio voluntates ad agendum inclinat: qui verba facit in templis, sæpe pertinaces invenit, & eosdem sequentes deteriora, qui meliora probaverant.

Verum infinitus ego sim, Auditores, si hæere velim in singulis. Ergo desinus hoc Oratoribus Sacris,

si tamen hoc omnes jure sibi gratulantur, ut dicant semper apud concertam multitudinem; ut pascant oculos admirabili illa varietate, quam apparatus magnificentia efficit. Hoc sibi Oratores Forenses vindicent, quod neque curiosos inaniter, neque censores pravè, sed cupidus veri & amantes æquitatis Auditores nacti sint. Illud scrutemur porro diligentius; in quo laborant studiis paribus, aut certè laborare debent, hinc Forensis quidem, ut verbis astruat fidem, & inclinatis in partes suas animis persuadeat quod demonstrandum suscepit: inde Sacer ut propensis jam sponte sua ad assensum mentibus, voluntates ipsas cogat ad complendum reipsa opere, ac faciendum id, cujus suavor & hortator accessit.

Sic enim statuo, Auditores, esse hoc Sacram inter & Forenses Eloquentiam singulare discrimen, ut hæc ad convincendas mentes nata sit tota, illa ad permovendas voluntates. Agite, Præsides Illustrissimi, Amplissimi Senatores, (liceat enim mihi, cum ea, qua par est, reverentia, interpellare vos, & vestrum ipsorum judicium perscrutari:) agite, inquam, quid ab Oratoribus vestris, cum agant causas in Foro, requiritis? quid ab eorum ingenio, eruditione, solertia expectatis? quem inter ceteros bene feliciterque gesti muneris tulisse laudem arbitramini? Scilicet qui rem, de qua movetur controversia, planè, breviter, nitidè exposuerit; qui, quod erat obscurum, retexerit; quod implicatum, dissolverit; quod plenum tricis atque ambagibus, expedierit, qui causam momentis suis fulcierit; qui legum vim, consuetudines regionum, populorum instituta, & quæcumque ad constitutionem causæ demonstrandam pertinuerint.

runt, diligenter explanarit. Quod ubi perfecit semel, ubi nihil prætermisit ad cognitionem controversiæ necessarium; quid ultra desideret vestra vel perspicacia, vel æquitas? quid cunctemini dirimere litem vestris judiciis, & decretoriam inter contententes ferre sententiam?

Quod si Oratorem finitis in Eloquentiæ campo liberiùs decurrere; si per vos Causidico licet aliquando artis Oratoriæ amœnitatem atque elegantiam, &, quod illa supeditat ad permovendos affectus inclinandasque voluntates, præsidium usurpare; hoc vestræ humanitatis atque indulgentiæ est, Viri Illustrissimi, qui fovendam stimulamque putatis in Oratoribus præsertim junioribus æmulationem atque industriam; qui censetis hoc pertinere ad dignitatem & magnificentiam Fori, ut non incompta penitus, inconcinna & inornata afferatur oratio. Vel si vos etiam juvat ac delectat culta, nitens & arguta Eloquentia; quis hoc vobis invidet assiduitatis vestræ contentionisque leve solatium, ut fatigatæ perpetuis litigantium rixis ac jurgiis aures dicendi suavitate paulisper recreentur?

Valeant enimverò veteris illius Aæopagi rigida præter modum & austeram nimis severitas, quæ nullum omnino Eloquentiæ locum esse patiebatur, &, quæ tam metuebat sibi ab Oratorum lenociniis, nihil ut præter nudam & informem rationum molem atque compagem admitteret. Ibi perennibus in excubiis collocata mentis acies tam sedulo præcavebat ab illecebrosis inclinatæ voluntatis insidiis, ut indicente non tantum actionis omnis venustatem atque decentiam, sed quoslibet corporis motus, variosque vocis inflexæ sonos proscriberet. Quanto po-

tior Curia vestræ ratio, Viri Sapientissimi, quanto consuetudo laudabilior, qui, cum in exercendis judiciis priscam Atheniensium illorum severitatem retinueritis, non ablegandam tamen è Foro disertioris politiorisque Eloquentiæ amœnitatem, sed potius omni studio ac patrocinio vestro tuendam judicaveritis.

Quam diversa est Oratoris Sacri conditio? quanto gravius ipsi subeundum onus incumbit? Parum est depulisse mentis caliginem, eandem illustrasse veritatis æternæ luminibus, nisi voluntatem sic inclinet pariter, ut illa vel fugiat, vel sectetur ultro, quod fugiendum vel sectandum ipsi proponitur. Quanquam dicamus quod res est; vix ullus est Oratoris Sacri labor in expugnandis eorum mentibus, apud quos dicturus est.

Vestram ipsorum fidem, Auditores. Ecquis venit ad concionem sacram cum præjudiciis, aut quis facile non deponat illa, si quem peritum nactus erit doctrinæ cœlestis interpretem? Scilicet divini verbi illa vis est & auctoritas, ut reluctantes etiam trahat ad sese, neque liberam mentis relinquat dissentendi moram. Imò vel in iis rebus, quæ ad institutionem vitæ, morumque emendationem pertinent, date mihi aliquem tam ferventem liberæ consuetudini, tam amantem deliciarum, in cunctis officiorum partibus tam oblitum sui; tam negligentem, tam incurium, cui non persuadeas esse aliquid melius quod sequatur? qui arcanis stimulantis naturæ, rationis Religionisque motibus admonitus non accuset semetipsum tacitus, & moratam vitæ formam, immoderata cupiditatum licentia potior esse non judicet? qui laudator ultro non accedat virtutis ac probitatis, quatumvis pertinax vitiorum sectator existat, Nihil

Nihil est ergo quod Orator Sacer desudet tantum in erudiendis expugnandisve mentibus, quæ nec suscipiunt ægrè, quod infoveris, nec expugnari se tam graviter patiuntur. Sed aggrediatur ille voluntatem necesse est. Hic oppugnandus hostis, vincendus idem ac debellandus est; aut spes triumphi nulla certanti relinquatur.

Hinc æstimate, Auditores, quid Oratori Sacro, quid Forensi præstandum sit; quorum alteri trahenda in partes suas mens audientium; alteri voluntas, quod velit Orator, adducenda sit. Quod utrinque dum exequuntur ambo, uter ferat majorem laudem & alteri præferendus videatur, operæ pretium est expendere.

Rem arduam imprimis & laboriosissima contentione plenam suscipit Forensis Orator, qui consequi dicendo meditetur, ut, quod æqui bonique censet ipse, id ipsum omnes pariter censeant, ut reclamantem sententiæ suæ neminem experiatur; ut, quod statuendum, vel refigendum esse judicavit, hoc vel statuatur cæterorum calculo, vel Oratoris ad arbitrium continuò refigatur. Quales enimvero sunt illi, quos inclinare debeat ad assensum, & ad suos ipsius sensus induendos illicere perentet? Cogitate verendum illud Magistratum concilium, apud quos Orator, identidem junior, causam difficilem, implexam, dubii ancipitifque juris acturus est! Repræsentate vobis viros illos, ingenio, eruditione, prudentia, longo rerum forensium usu exercitatos; quorum sagacitatem atque perspicaciam nihil fugiat; quibus inani phalerata orationis apparatu facere fucum non possis; qui larvas inter & adscitum extrinsecus ementitæ veritatis habitum, quod verum ac sincerum est, depre-

hendere didicerunt; qui controversiam totam, de qua movetur quæstio, penitus ipsis plerumque cernunt, quàm Orator ingeniosus quantavis, & diù multumque meditatatus valeat perspicere.

Mitto præjudicia, quæ nonnunquam illi afferunt ad causam tam varia, tam pugnantia inter se, quàm multi sunt iudices, qui ad dirimendam litem conveniunt. Non illa quidem, aut errore, aut ullo mentis vitio parata, sed quæ ratio ipsa, legum ambiguitas, regionum consuetudines, juris formulæ, captiosæ Procuratorum artes procreaverunt. Interim sese moveat Orator omnem in partem, exerat ingenium, solertiam expediat, adhibeat omnem delicatioris Eloquentiæ suspellectilem; sit vehemens, acer, sublimis in dicendo: Non carebit ille quidem laude sua; dignos ingenio, dignos facundia, dignos eruditione plausus feret; etiam politus, elegans, disertus habebitur. At, nisi solidis rationum momentis ac ponderibus præjudicia omnia expugnaverit; nisi causam ipsam suo firmamento ac robore instruxerit; nisi sepultam inter altas errorum tenebras & ambiguos tricarum nodos veritatem solers eruerit; nisi eandem nudam, qualis est, & nativa luce coruscantem judicum mentibus ostentavit; nihil ager Orator, nihil promovebit, causam non vincet. Atque ut insidentes alto pelago scopuli, quos circum tumidi fluctus obstrepunt, non moventur impetu vel murmure, sed varios inter reciprocantium aquarum tumultus mole sua stant. Ita Causidicorum clamores obtundunt quidem aures Judicum; at mentem ipsam non evertunt, non commovent.

Ergo veritati uni perscrutandæ studeat, cujus apud eos habenda sit ora-

tio, quos una veritatis ratio percellit ac movet: sic illam spoliat ab omnibus simulationum involucris, ut defæcata refulgeat animis, morasque rescindat omnes, quæ cohibere aut retardare assensum solent. Id porro quam difficilis operæ est? Quis Orator tam felix in dicendo, ut tam multas inter veritatis umbras ac simulacra, id assequatur quod verum est, & quod ipse sensit ac vidit, id exhibere possit tam purgatum ab omni disputationum contentione, ut audientium animos afficiat pariter, & quadam necessitate vel reluctantes ad suffragandum impellat?

At Orator sacer, Auditores, cuius est ita movere voluntates hominum, ut ea sectentur illi, vel fugiant, quorum auctor, vel dissuasor accedit, an molitur quiddam arduum minus & minus operosum? Laboriosa quidem res est, fateor, & plena difficultatis expugnare mentem: sed ubi refulsit semel illius oculis veritatis splendor, vincitur illa nihilominus, necessitate quadam ineluctabili inclinatur in verum. At voluntas sui potens usque & actionum suarum domina, nullius imperium timet. Habet illa quidem molles aditus quibus circumveniri possit: demulceri se ultro blanditiis, illecebris capi, imò vim amicam interdum fieri sibi non tam ægrè patitur. Verùm nec servire, nec ferre didicit jugum. Dat legem, ipsa non accipit; victrix illa semper suberborum hostium, victorem agnoscit neminem.

Igitur Sacri Oratoris est scrutari diligenter molles illos aditus, per quos oppugnari voluntas potest, odoratur necesse est varium illud illecebrarum genus, quibus illa capitur, si vis adhibenda sit nonnunquam, norit ille penitus, ita lenitate vim ipsam temperare, ut amica semper, nunquam ingrata videatur! Hinc vero

quantum Oratori negotium faceffitur, qui rimandas habeat & quasi degustandas voluntates tot hominum, quibuscum nulla societas, nullum sibi commercium est; quorum indolem, sensus ac mores ignorat; qui cum ingenio, tum studiis, tum conditione dissimiles, nec eadem existimant, nec sentiunt, nec expetunt, nec volunt!

Equidem scio, ut eodem fere modo fumus omnes à natura comparati, & ex eodem confecti limo, ita eadem pœne fugere singulos aut prosequi, eadem odisse vel amare, atque adeo magnum in se ipso Oratorem habere præsidium, ad præsentendum, qua potissimum parte moveantur cæteri, aut in quid propendeant, si suis ipse motibus attentus rimetur proprias animi latebras; si penitiores cordis sui recessus scrutatus diligenter, inspiciat ipse quid velit, quò feratur, quibus afficiatur magis, unde metuat, vel speret; doleat vel lætetur; irascatur aut placetur; odeat vel amet. Tamen id ipsum nosse, quàm paucorum, est, Auditores, hoc studere unum, hoc feliciter assequi, ut oratio non tam ingenii aut eruditionis, quàm naturæ ipsius fœtus videri possit! Quibus demum hanc laudem in hac ætate nostra sacrorum Oratorum tam feraci gratulabimur?

Fuit hæc enimverò, inter dotes plurimas Oratoris illius, quem immaturo raptum fato luximus jam pridem, vera ac sincera laus, qui naturas hominum vimque humanitatis omnem sic attigerat: ita perviderat causas omnes, quibus voluntas impellitur aut reflectitur, qui tam habilis erat ac peritus in relegendis explicandisque pectoris humani latebris, nihil ut sentire videretur, nisi quod natura ipsa sentiret; adeoque cognatione naturæ & quasi concentu quodam

P. Chénais.

dam atque consensu eisdem omnino motus affectusque in audientium animis efficeret.

Jam quotus eorum est, præter eos quos civitas suspicit & admiratur Aula, quotus, inquam, eorum est, qui personam Oratoris Sacri etiam cum aliqua dignitate sustinent, qui in rimandis pectoris humani latebris cidentisque opportunè motibus solers audiat? Video declamatores multos, qui in hominum vitia acriter invehuntur, & rigidam morum censuram gratis exercent. Video qui magnam eruditionis sacræ supellectilem circumferunt. Video qui clamores efficiunt apud multitudinem, & magnificum ex tota civitate concursum populique effusiones trahunt ad se se, quas sacrarum ædiam amplitudo vix capit. Video qui verborum pompa, leporumque ac gratiarum phaleris politorum hominum delicatis auribus blandè assentantur, hoc felices fatis, si placeant.

Egregiam verò laudem! Hucce recidat Oratoris Sacri dignitas, qui pro Deo ipso legatione apud homines fungitur! Liceat hic mihi, adversus istos futiles gloriolæ aucupes, usurpare Horatianum istud in Pitorem imperitum, qui in exprimendis ad vivum nugis artem ponebat suam, dum naufragium, imperati operis summam, leviter adumbrabat. *Et fortasse cupressum scis simulare? quid hoc, si fractis enatat exspes navibus, are dato, qui pingitur?* Placent enimverò Oratores polituli? quid hoc, si is, qui audit, nullis conscientia suæ stimulis acuitur? si nulla vitiorum turpitudine percutitur? si nullo virtutis studio inflammatur? Quid hoc, si peracta concione tam cupidus appetensque rerum caducarum, tam iniquus alienæ laudis æmulator, tam perditus luxu ac voluptate recesserit, quàm

si ad ludicram aliquam declamationem convenisset?

Sed transgressus ego fortè videar officii metas, & non tam Oratorem agere, quàm censorem. Redeo ad propositum, Auditores, neque enim unam hanc difficultatem patitur Orator Sacer, quod voluntatem superbam natura, & suæ libertatis amantem expugnandam habet. Ecce vincendi se offerunt hostes multo plures, qui voluntatem ipsam obsident, & inextricabilibus nexibus sæpe revinciunt. Fingite vobis numerosam illam variarum cupiditatum cohortem, quæ durissimam mortalium in cordibus dominationem exercent. Hinc ambitio pugnat, illinc avarities: hic degener livor iram acuit, illic crudele odium vindictam suscitatur: hinc desidia mollis torporem ac veternum fovet, inde fera libido funestas faces incendit. Quis Orator tam solers, tam sciens pugnae, in illo bellandi genere tam peritus, qui vel aggredi tot monstra, vel etiam solus cum solo congregi non pertimescat? Cedo mihi aliquem, qui non apud se, dico, sed alienis in castris frœnet ambitionem, avaritiam coerceat, iram temperet, odium extinguat, libidini moderetur? Quid? cum laceffendi simul & profligandi uno impetu tot hostes, qui se conspirantibus studiis, & junctis quasi umbonibus tuentur ac defendunt?

Hoc ipsum est tamen, quod Orator Sacer præstandum in se recipit, dum insectatur vitia, dum virtutis amorem inspirat, dum corruptos liberiore licentia mores revocare ad sanctissimam disciplinam contendit. Quod nisi exequatur feliciter, nisi in deliniendis cicurandisque belluis illis ferocibus, aut iisdem reprimendis domandisque fortiter solertiam, vim, operam opportunè collocet: quis erit Eloquentiæ Sacrae fructus,

Auditores? quò demum ars illa præstantissima pertinebit, nisi ut palestræ cujusdam umbratilis aut theatralis scenæ formam atque imaginem exhibeat?

Tamen absit, Auditores, ut difficultatum metu deterriti ab ingrediendo tam laudabili curriculo refugiant, quos egregiis ad obeundum Oratoris Sacri munus natura instruxit præfidiis, & divinæ gloriæ nobile studium incendit. Nihil tam arduum tamque operosum est, quod labor improbus & amor ingenuæ laudis non vincat; tantoque solet esse fructus ex victoria dulcior, quanto carius redimi illam oportuit.

Quod ad me attinet, expendi pro virili parte propositæ Quæstionis controversiam. Intellexistis primùm, quid Orator Sacer, ex argumenti quod tractat, simplicitate simul ac majesta-

te; quid Forensis ex tenuitate rerum forensium artisque Oratoriæ subsidio commodi pariter atque incommodi traherent. Sensistis deinde quantum utrique laboris incumberet ab audientibus, alteri qui mentem ac præjudicia mentis evertenda; alteri qui voluntatem cum cupiditatibus haberet expugnandam. Quid restat, nisi ut pro vestra perspicacia atque æquitate rem totam decretoria sententia dirimatis? Est hoc operum vestrorum, Viri utriusque Ordinis amplissimi, qui tam eximium rerum istarum gustum nacti estis: quorum ex arbitrio cæteri uniuscujusque in dicendo facultatem æstimant: quibus debent ingenii, eruditionis, Eloquentiæ famam, si qua fruuntur, Oratores tam Sacri, quam Forenses. Ego certè honori ducam inprimis vestrum in ea re, uti in cæteris, judicium venerari.

Hoc genus Exercitationis ab annis quibusdam in nostras Scholas inventum tanta totius Literariæ Reipublicæ gratulatione exceptum est, nihil ut ad studiosæ Juventutis utilitatem melius institutum fuisse videatur. Enimverò quicumque in spem gerendi olim Magistratus, aut orandi in Foro causas adolefcunt, quanto cum suo fructu in istis umbratilibus causis auspantur, quod maturiorem ætatem assecuti Forensibus in controversiis habebunt agitandum. Nec minùs ad Eloquentiam Sacram præfidiis conferunt ludicræ ejusmodi concertationes, quibus in informandis huc præcipuus jubetur incumbere Tyronum labor, ut, quas agunt causas, validis rationum momentis fulciant, & teneris ornent ad ciendos motus animorum affectibus; quod utrumque Sacris in Oratoribus plerumque desideres.

Hinc nunquam sine certo plausu prodeunt in Scenam hujusmodi Causarum Actores, tanto digniores laudem ferre, quanto plus suæ in eas elaborandas industriæ contulerunt. Etenim nullus existimet unum hunc esse, quem pariunt Exercitationes illæ fructum, ut Adolescentes declamare doceantur. Multo magis in iisdem tentatur mentis acies, quæ, quam mirabiliter in inveniendò scribendoque se prodat, peritam moderatoris manum præsertim nacta, nemini suspicari contingat, nisi qui felices in ætate vel tenera ingeniorum partus periclitatus sæpe expertusque fuerit.

Ego certè, qui intermissum hunc in Scholis jam inde à Quintiliani temporibus exercendæ Juvenum solertiæ morem postliminio revocavi, in eoque promovendo non inutilem penitus operam collocasse videor, profiteri non dubitem, partem in istis Causis Forensibus habuisse plurimam illos Adolescentulos, qui sub nostra disciplina instituebantur, nec sine jure suo, dum Causas illas palam agerent, Actoris pariter & Scriptoris nomen sibi vindicasse.

Si quis autem mirabitur in ista Causarum Forensium collectione, aliquas Gallicè actas inveniri; meminerit ille, sic promoveri à nobis pro virili parte Latini sermonis studium ac gloriam, ut incultam jacere ac sordidam patriam Linguam minimè patiamur.

Hoc unum deinceps oprandum restat, ut, qui Juventuti erudiendæ præsent, languescere non sinant Exercitationem illam, unde tam uberes omnium judicio ad veram germanamque Eloquentiam fructus existunt.